

Szabó Gyula a közéleti ember

Gondolatok a losonci festőművész születése 100. évfordulója kapcsán

„Szőke hajú, álmodozó szemű fiatalember, akiről Losoncon – bár itt él, mégis kevesen tudnak és kevesen törődnek vele”¹. A Losonci Hírlap egykori szerkesztője aligha gondolta, hogy jellemzése a festőművész életének jellemző vonása lesz. Hangyaszorgalmú szakmai munkája, műveinek közzététele, a számtalan kiállítás Szabó Gyulát, mint festőművészt, kitörölhetetlenül besorozta a képzőművészet azon egyéniségei közé, akit úgy a kritika, mint az egyszerű közélet elfogadott.

Valahol, valamilyen szinten ugyanez fogalmazható meg Szabó Gyuláról, az emberről is. Mégis más, egészen más ez a kép! A ma élő közép- és öregkorukat élő losonciak emlékezetében leginkább szikár, sportos alakja, zárkózottsága és nyitottsága, kedves megjelenése maradt meg. Gyermekként számtalanszor sétálva a ligetben, a losonci fürdő felé vezető úton látva futó alakját, magam is gyakran tettem fel kérdést: Ki ez a bácsi? Ki ő? – A festő – hangzott el a leggyakrabban...

Igen! A festő! „Közéleti” szereplésének is talán ez volt a legismertebb, legjellegzetesebb vonása. Sétálni és figyelni. Csak úgy magányosan vagy kedvenc kutyája társaságában. Meg-megállva és látva a többségünk előtt rejtve maradó értékeket. Jegyzetelve és skiccelve. Álmodozva és elgondolkozva! Ő emberként sétált, akik látták és találkoztak vele, művészként tisztelték és köszöntötték.

Szabó Gyula, Losonc városának egyik legismertebb festőművésze 2007-ben lenne 100 éves. Lenne, mert a Mindenható már jóval korábban, mondhatnánk idő előtt magához szólította. Ugyanakkor megkapta azt a tisztességet, hogy élete, munkássága, festményei, írásai és versei kitörölhetetlenül beíródtak a város, a régió és az egyetemes művészettörténet krónikájába. Alkotásaiból jött létre a losonci Nógrádi Galéria², nevét viseli a „Szabóov grafický Lučenec” (Szabó grafikus Losonca) c. országos hatáskörű képzőművészeti vetélkedő, a duna-szerdahelyi magyar tannyelvű általános iskola. A losonci Szabó Gyula Baráti Társaság Szabó Gyula Galéria létrehozását tűzte ki legfőbb céljául, valamint életműve részletes feldolgozását. Munkásságának csak egy részét ismerjük, hiszen írásai, versei, filozofikus ihletésű jegyzetei nagyrészt feltáratlanul várják, hogy felfedezzék őket.

Szabó Gyula arcképe (1959)

Szabó Gyula életének minden pillanatát átjárta a festészet, a művészet iránti elkötelezettsége. Bárhol nyitjuk fel a több ezer oldalt kitevő jegyzetfüzeteit, naplóját, alig találunk bennük olyan oldalt, ahol ez ne jelenne meg.

Ez jelenik meg abban az írásban is, amelynek bevezető gondolatát már idéztem. A „»magyar piktura« új csillaga” ekkor kapja az első lehetőségeinek egyikét arra, hogy bemutatkozzon, hogy kilépjen alkotói magányából és belépjen (nemcsak a szakmai) közéletbe. A műtermében készült riport – egy korábbi losonci kiállítására utalva – 100 új képről tesz említést, amelyek „dokumentumai annak a fejlődésnek, melyet a fiatal művész” befutott. Önmagáról és a munkájáról vallja: *„Semmi mást nem akarok, mint elismerést és egy kis megbecsülést akarok kiérdemelni..., de mintha az emberek szív nélkül élnének, senki sem törődik velem, egészen szűk baráti körömön kívül... Én azonban nem törődve ezzel, dolgoztam és dolgozom, s hogy ma mit tudok, azt láthatják Önök. Mindig arra törekszem, hogy képeim beszéljenek.”* Munkái közül az írás a losonci részleteket megörökítő képeket emelte ki – *Márciusi kertek alja, Öregárok, Ligeti patak* –, „melyek mellett a városlakó érdektelenül továbbmegy, de ugyanaz Szabó képein megállásra kényszerít”. Az érett „mesteri” alkotások közül a *Zendülés*, az *Esti hangulat*, a *Folyó-parton* c. képeket említi. *„Szívesen látok bárkit, akit képeim érdekelnek, jöjjenek gyakrabban – mondta búcsúzóul... Egy újabb tehetség, ki most bontogatja szárnyait, hogy városunk, amely ma mostohán kezeli, egyszer büszke legyen rá”*³.

Ekkor csak alig néhány hónap választotta el életének egy, talán legkritikusabb időszakától, amelyet egyik önéletrajzában így fogalmazott meg: *„1934-35: Dolgozik, tanul. Reménytelen helyzete, hontalansága keserítik. Súlyosan megbetegszik. Munkái, írásai jelentős részét elégeti”*.⁴ Hatása mélyen belevésődött a lelkébe. Életének 60. évében, a „60. év küszöbén” már a régió elismert festőművészeként, egy kiállítás megnyitóbeszédében így emlékezett: *„Hat évtized az ember életében nem kis idő, s ebből öt évtized szakadatlan munkában telt el. ...a műhelyemben elmélázom a fölhalmozódott képeket: olaj, akvarell, grafika és rajzok ezreit, a kéziratok halmazát, a valóság és képzelet teremtette töprengéseket... Ilyenkor kicsit megilletődöm a belém szorult erőtől..., amint a kiállítás megnyitásán is megésem velem. Torkomban érzem a férfikönny nehéz görcsét, mely nem nyitja meg a zsilipeket. ...nekem mindig a készülő munka adott és ad erőt... Itt, Losoncon, azt hiszem, nem kell küzdelmes éveim bizonyítgatnom: elindul egy szegény legényke hittel, álommal az úton... senkise látja, senkise tudja..., törli magát: falakat, címtáblákat fest és lelkében a több vágyakozása él... De ki törődött ezzel? Segítség sehonnan sem jött. Huszonnyolc éves korában idegileg összeroppan és nyolc hónap alatt kisírja minden könnyét...”*⁵

Már csecsemőként, gyermekként a közélet részesévé vált. Édesapja elismert szoba-, cím-, s templomfestőként kereste kenyerét. Szociáldemokrata beállítottságú volt. A Magyar Tanácsköztársaság ideje alatt a Losonci Tanács elnöke volt. Bukása súlyosan érintette a családot, a csendőrség folyamatos zaklatásai mellett el kellett hagyniuk Losoncot. Füleken telepedtek le, az ottani gyári munkások segítették a megélhetésüket. Ekkor szembesült először a nemzetiségi kérdésekkel, az „osztályharc” problémakörével. Maradandó és fájdalmas emlékeket elraktározva. Visszakerülve Losoncra, a középiskola befejezésével édesapja műhelyében segédkezik a soktagú család eltartásában. Dolgozik és magánúton tovább tanul... 1933-ban Túrócszentmártonban, majd Prágában plakáttervezést. A *Prágai Mintavásár (Pražské vzorkové veletrhy)* és *Újság (Noviny)* c. plakátját 1. díjjal jutalmazták. A siker öröme az otthona gondjai hűtik le. Hazatérve újra szembesül valós helyzetével. Látja és érzi, hogy minden erőfeszítése ellenére sem, vagy csak nehezen tud kiemelkedni belőle...

Beletörődni a sorsba? Elutasítani vagy elfogadni a nehézségeket? Csak azért is kitörni! Alkotni! Maradni a magányban? Belépni az emberek közé, a közélet részévé válni? Kísérletet tenni a közgondolkodás befolyásolására? Akkor is és azután számtalanszor tett és tehetett fel ilyen, vagy ehhez hasonló kérdéseket, keresve rájuk a válaszokat! Könnyű és nehéz volt a döntés. Könnyű, mert lelkében az alkotás vágya uralkodott, s annak szelleme vitte magával a művészt. Nehéz, mert emberként kellett szembenéznie a nehézségekkel. Azzal, hogy a sikerért, az elismerésért sokat és még többet kellett dolgoznia.

1938. elején Lőrincz Gyula a *Magyar Nap* c. lap megbízásából a Csehszlovák Köztársaság fennállásának 20. évfordulója alkalmából egy anketon való részvételre kérte fel. Célja az volt, hogy „bizonyos fokig hozzájáruljon a kisebbségi magyar művészek sorsának, mellőzött helyzetének megváltoztatásához”. Megmaradt válaszában kézzel írt változata, amely hűen bizonyítja, hogy számos egyéni gondja ellenére élénken figyelte és értékelte korát s helyzetét. „Eredményesnek és termékenynek látja-e az elmúlt 20 évet a kisebbségi magyar művészekre nézve” – hangzott az első kérdés:

„...A magyar kisebbségi művészek az elsősorú ellenségei maguknak, és e belső helyzet az, ami növeli a mostani eljárások légióját(?) kívülről.

Súlyosbítja kisebbségi magyar művészetünk helyzetét pártpolitikai széttagoltságunknak formája (jobb és bal a kisebbségi magyar művészetben). Ilyesmit az abszolút művészet nem ismerhet meg(?), ha igen az eredmény nem lehet más, mint a kisebbségi magyar művészet és a mai helyzete. Pl. X. Y. kiállít, nem azt nézik, a kisebbségi magyar országszerte, hogy mit állít ki, miben járul hozzá a kisebbségi magyar művészet előbbre viteléhez (a művészet művelők is ritka kivételek), hanem hogy ki az illető, jobb vagy bal.

Tényként kell leszögezni azt, hogy a haladás mindig baloldali. De – és az a de a csehszlovákiai magyar kisebbség helyzetében igen fontos – az úgynevezett jobb oldal is bizonyos mértékig bal oldali munkát folytat. Amennyiben szembe helyezkedik a fennálló rendszernek.

Éppen azért nem volna szabad ilyen súlyos ellentétnek lenni magyar és magyar között, különösképpen nem kultúrpolitikai téren. (Arról van) szó, hogy megvédjük kultúránk, ill. művészetünk. Ha e belső nyavalyák meggyógyulnak, automaticæ fog megjavulni a külső helyzet...“.

Volt-e magyar kultúrszervezet, művészegyesület, amelyiknek működésében a magyar művészek érdekvédelmének garanciáját tapasztalta? Milyennek képzelettel a megoldást, a kivezető utat?: „A megoldás – szerény véleményem –, ha nem is 100%-os, fogjon össze a jobb és bal oldal, akarják menteni, ami menthető. Lássuk meg egymás hibáit, de nem szabad, hogy a hibák agyonüssék az értékeket. S ha mi nem védjük kultúránk, művészetünk, ne kívánjuk, hogy idegen nemzetek fiai magukévá tegyék a mi ügyünk. Ez nem vád, de nekik ez nem fontos.

Legtöbb esetben külsőség az, ami eldönti a hovátartozandóságot. A művészeknek túl kell tudni emelkedni pártokon. Szépségeivel, igazságaival, hibáival és szeretetével. A művészet ne a helyzetek kiélezését szolgálják, ne legyen rabszolgája érdekcsoportoknak. A művészet célja csak a béke lehet. Ott, ahol verekednek, gyilkolnak, gyűlölnék, vérben forgó szemekkel néznek, nem láthatják meg a művészet szépségét.”

Érdekes a válasza a szlovák-magyar kultúrközeledés témájában is: „A szlovák-magyar kultúrkapcsolatok nem újkeletűek, és úgy a közeledésnek bizonyos fokig, szellemi alapján, amire becsületes megértéssel építeni lehetne. De hibái voltak a múltban és hibái vannak a jelenben is. (Ne akarjon magyar művész szlovák lenni, mert az nem közeledés, de távolodás és igen kétes az értéke.) Igaz, hogy valamivel jobb anyagi helyzetet teremt. Az énem? talajtalanná tesz és az kulturális rombolás”.

1937-ben kerül sor az első pozsonyi kiállítására a Masaryk Akadémia Magyar Tudományos és Művészeti Társaság rendezésében. „Kiállít Érsekújvárott és Losoncra is. A kritika felfigyel rá (Brogyáni Kálmán, Fritz Groszman-Bécs, Reichenthal Ferenc). Hontalansága ellenére csekély ösztöndíjat kap. Ezzel és kiállításainak bevételével Párizsba utazik. Az év végén újra kiállítja Pozsonyban a Párizsban készültmunkáit. Önarcképét Čsl. Kultuszminisztérium vásárolja meg. A Magyar Képzőművészeti Egyesület rendes, a Sdružení Slovenských Výtvarných umelcov meghívott tagja” – írja a már jelzett önéletrajzában.

1938-ban Párizsban tanul, „főleg önmagát keresve vergődik..., az év végén el kell hagynia Párizst. »Hontalan útlevéllal« nem tartózkodhat ott a politikai helyzet alakulása miatt. Visszatér az újra Magyarországhoz csatolt Losoncra. Újabb helyzet és újabb kezdés elé állítva”⁶. Már több szakmai sikert tudhat maga mögött, nevét országos szinten is jegyzik. Ezen eredményesség azonban még korántsem elég arra, hogy elégedett legyen, hogy feltételek nélkül elfogadják és segítsék, hogy nyugodtan éljen. Ezt jelzi egy 1939. március 2-i keltezésű kérelme, amelyben a Losonci Városi Tanács segítségét kérte: „Tekintettel arra, hogy támogatás nélkül a mai viszonyok között képtelen volnék megtartani Budapesten az első bemutatkozó kiállításomat, amelytől sorsom jobbra fordulását úgy erkölcsileg, mint anyagilag várhatom...” A Városi Tanács 25 pengőt szavazott meg a részére⁷. Szabó „alamizsnának” nevezte az összeget, és „tiltakozásul” március 12-i keltezéssel egy újabb, terjedelmesebb levelet írt a Városi Tanácsnak: „Miképpen gondolja ezen összeg eredményes felhasználását? – Alamizsnát adnak, lebecsülnek így, de nem segítenek. A T. Városi tanácsnak módjában áll kérelmem elutasítani. Azon oknál fogva, mely szerint nincs, nem áll módjában a város területén élő művészeket segíteni. De: és itt a hangsúly. Ne szavazzon meg 25 p-t egy fejlődni vágyó fiatal művész részére. S ugyanakkor 800 p (Nyolcszáz p) úgynevezett honoráriumot, ugyanaz művészi célokért. Nem gondolja a T. Városi tanács, hogy ez semmiképpen nem hathat buzdítóan, az úgy is nehéz utat választó művész idegrendszerére?” – írja többek között. Ezután arról ír, hogy elkötelezett a magyarsága mellett: „azt a terhet, amit magyarságnak hívnak, vállaltam és vállalom”. Első kérvényét – „látván kétségbe ejtő helyzetem” – egy jó barátja nyújtotta be. Arra kéri a Tanácsot, hogy tekintsen el tőle, mert „én ezt ilyen formában, dacára reménytelen helyzetemnek, el nem fogadom. Nem akarok itt, mint művészet vértanúja tündökölni... a felszabadulás óta 50 fillért sem tudtam megkeresni...”⁸. Filozofikus ihletéssel, keserűn jegyzi meg, hogyha „a T. Városi Tanács ezek után is úgy gondolja, hogy városunknak csak az egyik érdemekben megőszült művésze érdemel támogatást”⁹, akkor amúgy is hiába fog kérni. Ehelyett a 1938. XI. 10. Bevonulás Losoncra c. 100 x 120 cm méretű képet ajánlotta fel megvételre úgy, hogy annak honoráriumát a Városi Tanács határozza meg¹⁰. A Tanács „tekintettel a város anyagi helyzetére” úgy határozott, hogy magasabb segílyt nem tud kiutaltatni, s természetesen a kép iránt sem mutatott érdeklődést.¹¹

Az 1940-es években a losonci kulturális élet meghatározó mozgató rúgója volt a Kármán József Irodalmi Társaság¹², amely a hagyományos kulturális tevékenység mellett feladatának tekintette a régió képzőművészeti életének népszerűsítését is. Kiállítást rendezett a nógrádi képzőművészek alkotásaiból. „Megtétekintettük a kiállítás anyagát és szinte csodálkozással láttuk azt a sok értékes, érdekes képet, szobrot, melynek legnagyobb része éppen losonci művészek alkotása” – olvashatjuk többek között a *Losonci Hírlap* 1942. június 21-i számában. A helyi művészek közül ott volt Gerő Gusztáv, Vágás Mátyás, Szabó István, Gyurkovits Ferenc és Szabó Gyula is. (Ök

állították ki a legtöbb művet.) A kiállítást dr. Csánky Dénes, a budapesti Szépművészeti Múzeum főigazgatója nyitotta meg, aki azt emelte ki, hogy az egyrészt közelebb hozza nógrádi művészeket és a közönséget, másrészt a „a közönség pallérozása révén anyagi és erkölcsi hasznot hoznak a művészeknek is”¹³. Szabó Gyula esetében ez létkérdés is volt. Arról nincs információ, hogy a kiállításnak milyen anyagi sikere lett, azt azonban sejteni lehet, hogy megerősítette az ismertségét. 1942 májusában ő volt az egyik meghívottja az akkor szervezett *Kolozsvári Országos Kiállításnak*. A régiót rajta kívül Szabó István képviselte. Az előzetes szerint a kiállításon mintegy 1000 képet állítottak ki, amelyből 150 volt az akkor élő festőművészeketől.¹⁴ A Magyar Képzőművészek Országos Szövetsége arra kérte fel, hogy személyesen vegyen részt a megnyitón.¹⁵

A Kármán József Irodalmi és Művészeti Társaság 1941. áprilisában működő tagjának¹⁶, 1942. július 1-én megtartott közgyűlésén pedig választmányi tagjának választotta meg.¹⁷

Alig néhány hónappal később 1942. decemberében sikerrel szerepelt Budapesten, ahol Székesfővárosi Képtár igazgatósága megvásárolta a *Március a kertek alatt* c. „lehelletfinomságú” impresszionista olajfestményét, a Székesfővárosi Népművelési Bizottság pedig megrendelte a *Nemzeti gyermekhét* c. művészi plakáttervét, melyet el is készített. „...örömmel hozzuk nyilvánosságra, mert azt látjuk, hogy... a legkomolyabb fővárosi körök is elismerték. Csendben, szerényen, de serényen dolgozik a mi művésziünk. Ónála – úgymond – a produkált munka a valuta, amely kezdi ontani a bőséges gyümölcsöt” – jegyezte meg a *Losonci Hírlap* tudósítója¹⁸.

A Kármán J. Társaság 1943. december 4-én, a *Szózat* centenáriuma alkalmából megtartott irodalmi estjére is meghívta egy előadás megtartására. Természetesen a festészetről szólt. Idézzük ismét a *Losonci Hírlap* sorait: „Szabó Gyulát eddig sokan félreismerték. De most már, amikor alkotásai elérkeztek az igazi magyar festészet színvonálára – amit nemsokára az új képeivel be is fog bizonyítani –, a dobogóra is kiáll, hogy hirdesse a művészet tisztaságát. Az előadása is erről tanúskodott...”. Azokat a művészettel kapcsolatos kérdéseket elemezte, amelyek a későbbiek során is végig kísérték az egész életét. Naplóiban, füzetekben megörökített jegyzeteiben számtalan alkalommal, számos oldalról közelítette meg ezeket a kérdéseket. Az alapok azonban talán itt hangzottak el először: „Tisztáznunk kell a művészettel kapcsolatos kérdéseket. Ne tekintsük az állandóan kiállító giccsek művészeit a magyar festészet legjobbainak, mint ahogy azt feltűntetik. ...a különbséget az alkotó művész munkája mutatja. Mert akit az Isten erre a pályára szánt, azt hiába marasztalják egyesek, hiába hallgatják el, alkotó zsenije meg fog mutatkozni mindenféle nehézség árán is. Úgy tekintsünk e művekre, mintha saját magunk lelke lenne az, mert a bennük rejlő gondolat, szépség, emberi mivoltunk megnyilvánulása az...”. A lap értékelése szerint az előadás nagy visszhangot váltott ki: „eddig még nem volt városunkban, aki meg merte volna mondani az igazat: többet törődnek a művészekkel, mint a művészettel, ami nagy kárára van az alkotók munkájának...”¹⁹.

Aligha véletlenül írta egy 1942-ben készült képére: „Az embereket nem a szeretet, hanem a félelem, a másik életének kihasználása és az ebből fakadó egymás fölé acsarkodó gyűlölet kovácsolják közösségbe. S aki közel jut a mérhetetlen Mindenhez, elveszítik embertársai, mert nem hazug”²⁰. 1943-ban „kevés ideje van a munkára, játék-terveket készít” az ipolysági játékgárban. Ezt a német megszállás következtében 1944. március 19-én főlészámolják. A fenyegető körülmények elől visszatér Losoncra. Júniusban behívják „tishti tanfolyamra” Debrecenbe. Ott szeptember 15-én, bombatámadás következtében

10 órát tölt eltemetve egy emeletes ház alatt. Légnymást kap. Októberben, mint „jelenleg katonai szolgálatra alkalmatlant” leszerelik. Hazatér Losoncra, ahol újabb légitámadást kell átélnie. Idegbénulást kap, s a háború végét betegágyban éli meg. Felépülése lassú, de már érlelődik benne az új mondanivaló. Felépülve készíti el az első nagy fametszetsorozatát, az *Ecce homót*. Mottójául a „Jöhetnek bármely elvek, bármely érák, ezek maradnak az örök problémák” gondolatot választja.

Életének ezen éveit jól jellemzi egy levélrészlet, amelyet a „Tanár Úrnak²¹” küldött 1952 szeptemberében²²: „Sokat dolgozom, nagyon sokat. Rövid az élet és elgondolá-saimnak kis hányadát sem tudom elvégezni. Az ember 45 éves korára sok mindent megtanul és ha művész, úgy még mindig lesz tanulni-tapasztalni valója sírja bezártáig. Sőt utolsó percében is úgy fogja érezni, hogy Istenem, be keveset tanultam meg roppant világból, csodálatos világból...”.

1954 körül „Géza Bátyám”-nak címzett levelében pedig így ír: „...magam részéről nagyon megszoktam a szűkösséget. De most igen próbára vagyok téve..., ennek ellenére iparkodtam elkerülni minden ún. »bohém« rendetlenséget és rendezetlenséget magam körül. Elég zaklatott az életem bohémes bűvők(?) nélkül is. Szeretem az őszön mélységét és a szellem világosságát és ez a kettő kizárja a felületet, kicsinyes bohémséget. Természetesen vállalnom kell álmaimnak kertjét és testét, látomásaim és indulataim világát és azt a mába végző vagy eruptív rengést, ami »Bohém« a végtelen űrben és adózva a Teremtőnek, fizeti adósságát vérrel és szívvel. Bocsáss meg Géza bátyám, hogy ennyit írtam magamról. Néha nagyon nehéz hallgatni és a szó átveri a magányosság falát, hogy hátha rezonálnak...”.

Kedves levelezőtársa és barátja Miloš, aki egy dátummal nem jelezett időpontban arról írt neki, hogy anyagi helyzete javult, sőt, ha kell segíteni is tudna neki. Szabó válasza egyszerre baráti és elutasító²³: „Szűből örülök, hogy anyagi helyzeted ilyen jól megjavult. Nagyon megérdemled! Sajnos én a magam esetében semmi jót nem mondhatok, már ami az anyagiakat illeti. De azért elmegyek! Beszedegetem honoráriumaimat és úgy 1-2 napig, sőt szűkösebben 3 hónapig is elleszek még. Köszönöm szíves rám gondolósdát, de csak végső esetben fogadhatnák el kölcsönt. Az »SNP«-re benyújtott vázlataimat nem fogadták el és így stipendiumot nem kapok. Erről nagyon sokat lehetne beszélni, de minek? De ki a fene is törődne velem? Magyar vagyok s így lehetőségeim igen szűkösek(?). No de se baj! Csinálom a magam dolgait és majd csak lesz valahogy...”.

A sok munka azért csak meghozza gyümölcsét. 1955-ben már saját házában alkot, s ezek az évek legalábbis anyagi szinten némi megnyugvást hoznak a számára. Számos kérésnek eleget téve, aktívan bekapcsolódik a losonci magyarság életébe, főleg a Csemadok és a keretében működő csoportok tevékenységébe.

1959-ben a *Bástyasétány* 77. c. operett technikai kivitelezésénél nyújtott segítségét, munkáját a Csemadok losonci Járási Bizottsága és a helyi szervezet vezetősége nevében Csák István december 14-én keltezett levelében köszönte meg. 1960. márciusában a Csemadok kerületi színjátszók versenyében fellépő csoportok értékelésére hívták, „mint a bíráló bizottság tagját”, arra kérve őt is, hogy a pontozás igazságos, őszinte legyen és a tapasztalatai alapján legyen összeállítva.²⁴

A Csemadokkal való kapcsolatát jól jellemzi az 1960. április 8-i levél, amelyben a Csemadok Besztercebányai Kerületi Elnöksége és Titkársága hívta meg ünnepi ülésre: „Amennyiben a Csemadok vonalán baráti támogatásodra és segítségedre továbbra is számítunk, elvárjuk, hogy meghívásunknak eleget teszel...” – olvasható többek között.

1959-ben az ő tervei alapján készül el az *Indulás*²⁵ c. irodalmi lap címlapja. Fél évvel később (1960. április 25.) a Csemadok Járási Választmánya mellett működő

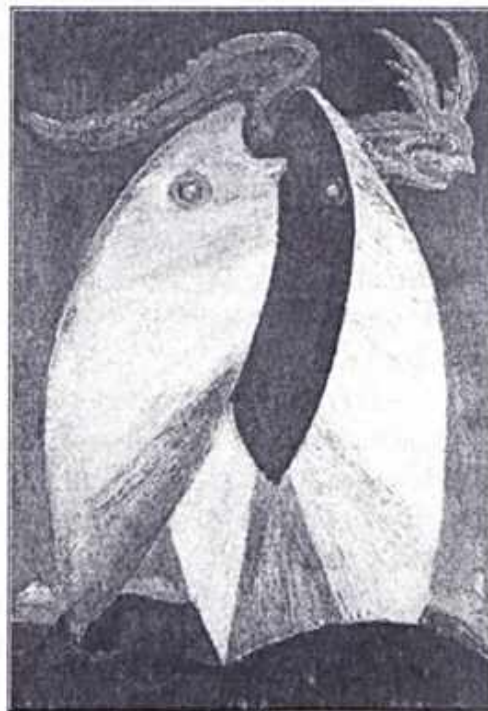
Irodalmi Kör hívta az ülésére (elnöke Ferencz Ferdinand), amelyen „az Irodalmi Kör működésének meghatározásáról és az *Indulás* c. időszak irodalmi szemlének megjelentetéséről valamint a losonci járás területén lévő irodalomtörténeti emlékművek restaurálásáról lesz szó”.

1961 első hónapjaiban az *Új vetés* c. tervezett népművelési-irodalmi folyóirat címlapjának elkészítésére kérték fel.

1966. október 7–9. között a losonci Korunk Ifjúsági Klub első ízben szervezte meg a *Madách- napokat*, amelyet a csehszlovákiai magyar ifjúsági klubok értekezte nyitott meg. Ezt a Városi Nemzeti Bizottság üléstermében Szabó Gyula grafikai kiállításának megnyitója követte, amelyen mintegy 200 alkotását mutatták be. Tanulságos idézni az egyszerű katalógus mottóját, melyet ő maga írt: „Minden teljesebb értékű művészeti múlttal, jelennel, jövővel, valósággal és imaginációkkal terhes. A művészetekben mutatkozik meg legösszetettebben a fájdalmas, a reménykedő, a kutatókereső: Ember. S ezért nem lehet csak »naiv«, csak »gyönyörködtető«, vagy csak »spekulatív«”²⁶. Egy évvel később, ugyanitt tanítványa, barátja, Bacskai Béla kiállítását rendezték meg, melyet ő nyitott meg és ajánlott a résztvevők figyelmébe.²⁷ Az itt elhangzott gondolatai nem maradtak meg, de egy későbbi, a rimaszombati *Tompa Napokon* megszervezett *Bacskai Béla, az ifjabb pályatárs* c. kiállítás megnyitójára írt kézírata igen, ahol ismét az emberről szolt az embereknek: „*Elembertelenedett kor ez? Itt nem szívesen hagynám el kérdőjelet! De akár otthagynom, akár elveszem, mi, alkotó emberek, minden körülmények közepette is ebben az »elembertelenedésben« szeretnénk emberek lenni s a továbbiakban embernek maradni... a kiállítás is ez példázza...*”.

1968. április 6-án ő nyitotta meg Losonc és szűkebb környéke amatőr festőinek, szobrászaianak kiállítását, melyet szavai szerint a losonci Kármán Kör „első, kezdő lépésének kell tekinteni ebben az irányban...”. Gondolatait azért érdemes idézni, mert érzékeltetik, hogy milyen emberséggel tekint az „amatőr” alkotókra, hogy hogyan segíti, biztatja szavaival őket: „...a címben benne van, hogy szabad idejünkben festő- és faragó emberekről van szó. Korban és a munkák színvonalát illetően is különböző emberek együttes bemutatkozása ez a kiállítás. Így lehetne felelőtlenül a világba dicsérni és éppilyen felelőtlenül elmarasztalni, de sem az egyik, sem a másik nem lenne helyénvaló...”. Kifejtette, hogy a munkájuk mellett ecsetet és vésőt használókat szeretettel és megértéssel kell fogadni. Hangsúlyozva azt is, hogy örülne annak, ha a csoport – hűséggel a művészethez – együtt maradna: „...a kiállítók... mindnyájan a személyes ismerőseim, barátaim. Nagyon szeretném, ha ők is annak tartanának engem... a képeket illetően... a magyarázatok feleslegesek, a képek »Valljanak azok a magok nyelvén«, és mi próbáljuk megérteni ezt a vallomást”²⁸.

1968 júliusában Kéménden rendezték meg a *IV. Nyári Ifjúsági Találkozót* (NYIT), melynek egyik vendége Szabó Gyula volt. Szerette az ifjúságot, szerette a gyerekeket.

Szabó Gyula: *Halak szerelme* (1968)

Készséggel tett eleget az iskolák, közöttük a losonci magyar alapiskola meghívásának. 1961. március 8-án, a nemzetközi nőnapon a 6–9. évfolyam tanulóival találkozott. Előadásában részletesen beszélt a grafikáról, annak eredetéről, technikájáról és céljairól, bemutatva több ilyen alkotását, többek között a J. Fučík *Reportáž pod šibenickou* című könyvének illusztrációit.

Szívesen látott vendégei a főiskolások is. A Janiga József és Szilva József által jegyzett, 1965. augusztus 10-én keltezett levélből megtudjuk, hogy a „mestert” a nyitrai Pedagógiai Fakultás diákjai június 11-én látogatták meg először, s újra szeretnék ezt megtenni. Ehhez kértek, s feltételezhetően kaptak is időpontot.

Szanyi József 1965 júliusában a Kvetnica pri Poprade-i szanatóriumból szólította meg²⁹, ahol – mint írja – már „már a második hónapot tölti”. Gratulált a levélben nem pontosított első díjához, melyről az újságból szerzett tudomást. Beszámolt arról, hogy Kassán megalakították a Batsányi Kört, „amely célja, hogy túllépjen a provincionális jellegen... terv az egyetemes magyar kultúrával foglalkozni... népszerűsíteni a művészeket...”, amely cél megvalósításában vele is számolnak (előadás, kiállítás). Ezt pontosítja néhány hónappal később³⁰ Kassáról, amikor már egy kassai előadás részleteit beszélnek meg: „...ez még nem a losonci kör... Gondolom, hogy összeforrottság, egységesebb gondolkodás tekintetében... kevert hallgatóid lesznek: maga az Ifjúsági Klub, az Új Nemzedék csoportja, különböző foglalkozású fiatalok...”. A tervek szerint az előadásra meghívták Löffler Bélát is, akinek 60. születésnapjára nyílt meg nem sokkal később a kiállítása. „...úgy 50–60 embernek kell összejönnie... esetleg 30–40 ember...” – jelezve ezzel azt is, kikre és mire készüljön.

A losonci Magyar Alapiskolában 1965 októberében Varga Ervin³¹ vezetésével alakult meg az iskolai Irodalmi és Képzőművészeti Klub, amely ezt követően figyelemreméltó tevékenységet fejtett ki. Az 1966 januárjában rendezett *Klubdelután* meghívott vendége Szabó Gyula volt, aki legújabb fametszeteit egy kis kiállításon mutatta be. A beszélgetést Varga Ervin diafilmmel és epidiaszkópon keresztül vetített képekkel tette meghittebbé.³²

1969 februárjában ugyanitt, az iskola rajztermében rendeztek képzőművészeti kiállítást az iskola, valamint a szlovák tannyelvű V. Alapfokú Kilencéves Iskola tanulóinak munkáiból. A kiállított munkákat háromtagú zsűri értékelt, melynek elnöke volt.³³

A közélet, a művészet és a magánember gondolatai keverednek a nagyon gazdag levelezésben is, melynek részleteit már idéztük. Idézzük fel néhány személyesebb kapcsolatának részleteit.

Hogyan látták őt pl. a neki is számos ihletet adó nők? Ennek egyik szép példája Moyzes Ilona 1964. augusztus 15-én, Ostraván keltezett levele. Áthatja a líraiság, a vágy, a szeretet, a magányosság misztikuma: „...ma írnom kell újból, és kizárólagosan csak Magának kell írnom. Mert magányos. Így tudom, talán a Tózsér-féle riportból(?) S a nagy magányosok sok mindent megértenek. Átlátnak a hajnal zenéjén, éjszakák csöndjén, szomorúságok sötétjén. Mert a magány mindent visszaad, sokszor többet, mint amennyit elvesz. Néha a halál birodalmáig látnak el a magányosok szemei...

...én nem vagyok ma egyedül. Itt ül nálam a szomorúság. Úgy húz le a társasága, mint a lép. Ezért indultam el ma estefelé Magához, hogy hátat fordítsak neki.

Tulajdonképpen már sokszor meglátogattam. A könyvtárában, mely baloldalt húzódik az ablak alatt, sokszor kerestem Mereskovsky Leonardo da Vinci-jét. Nem tudom, hogy miért épen őt, de mindig őt. Talán azért, mert nem tudtam megtalálni tizenöt éve.

Ma árva vagyok és elhagyatott, tanácstalan és ijedt. Néha az ember nem bírja el az egyedülvalóságot, a sötétséget és a némaságot. El kell mondanunk kétségeinket, vágyainkat, titkainkat és a sértéseket...

Egyszóval eljöttem ma este és itt ülök egy szürke fotelben... a világ vagyok ma és az egész világ egyetlen nagy fájdalma vagyok. Ön szemben ül velem és szintén tanácstalan és ijedt, anélkül, hogy logikus összefüggések dialektikájával igyekeznék bele világítani az okok rejtelseibe. Hallgatunk. Méltó hozzánk a hallgatás, szavakkal nem tudnánk elmondani semmit. Ránk szakad a sötét. A csend orgiája majd megsüketít. Beleolvadunk a végtelenbe. Maga megért, de nem tud segíteni...

...Két parányi pont a éjszakában. Az egyén viszonya az univerzumhoz. Hatalom vagyunk és semmi vagyunk. Minden vagyunk és múló por vagyunk. Ma éjszaka eljöttem, hogy mind Ezeket elmondjam szörnyű nagy-nagy némasággal. Ma éjszaka Ön az én nagy Testvérem, az én nagy Barátom. Pedig mérhetetlen messzeségek választanak el egymástól, mert voltaképpen mindig egyedül maradunk, mégis a legmélységesebb tisztelettel köszöntöm..."

Hasonló szinten találnak egymásra Elena Lazinovskával, „Helén”-nel – mint az a levelezésükből kiolvasható – számos szakmai kérdést is megvitattak. Közös és egyéni kiállításokat terveznek. Nem egyszer felajánlva egymásnak a találkozás lehetőségét. A kapcsolat mély és baráti: *„Írd meg vagy telefonáld meg, miben lehetnék a segítségedre, nagy örömmel megteszem”* – olvasható egy 1964. március 3-án keltezett levélben. – *„Írod, hogy hosszú volt a tél és hogy nagyon, de nagyon egyedül voltál és vagy. Hasonlóan kéne Néked panaszkodnom, de sohasem voltam egyedül akkor, amikor soraidat megkapva Veled elbeszélgethettem..."*

Szabó válaszleveleiből kevés maradt meg. Ezek egyike 1967. december 8-i keltezésű: *„A múlt héten 5 órát Pozsonyban töltöttem. Láttam Standy(?) Miskát is. Bizony igen rossz állapotban. Így van ez: elkopunk mindannyian. A »Život« kiállítást is láttam. Millý szorgalmazta, hogy nézzem meg. Ott több kollégával találkoztam... Az utóbbi időben minden utazásom a menekülés jellegét ölti magára. El-el minél hamarabb! Múzeumok, kiállítások »anyaga« nem érdekel... Ostoba... nem olvasható... Azon nem vitázom, hogy mi és milyen lesz a »jövendő« stílusa. Jöjjön, aminek jöni kell! Az emberiség nem kaphat mást, csak amennyit ér és amennyit érdemel. Sajnos megállnunk nem lehet! Menni kell: akár akarunk, akár nem... és a »Porond« akkor is fölzabál ha kívül állunk a sátoron..."*

A meghittség, a testvéri szeretet és őszinteség hatja át Szudy Nándorral való kapcsolatát. Egy 1947-ben, Losoncon keltezett levelében írja: *„Össze kell fognunk Nándikám. Nem a »jobb« élet – de a szebb, értelmesebb élet érdekében, megőrizve egyéni függetlenségünket. Még nem tudom, hogy alakulnak körülményeim a közeljövőben, de szeretnék nálad együtt dolgozni csodálatos közösségben, külön utazni egy cél felé haladva..."*

Nándikám, én már eljutottam oda, nem csak szavakban, de érzéseimben is, hogy magányos ember legyek És rájöttem arra is, hogy a legmagasztosabb emberszeretetre, sőt, szerelemre is csak a magányos lélek képes...

...Én megpróbálok erőim megfeszítésével ember maradni, mikor az már szinte lehetetlen. Sokszor felöltik bennem a gondolat, Nándikám, nem-e én vagyok erkölcstelen, hogy ennyire ragaszkodom az emberebb emberségért, mikor ezt már nem hiányolja sem egyén, sem társadalom... Hatósági támogatásban részesül, aki orcátlanul hazug és törvény erejével ítélnék el, ha a leghalványabb becsületességet fellelik benned. Nándikám, reménytelen az ember ezen a pompás földön, mert fél, mert gyáva és további gyötrelembe ítéli magát minden újszülöttnben, amíg nem döbben rá, hogy hamisak ideáljai: amíg az igazság egyenlő

lesz a hatalommal, a pénz az erővel, a rang az ésszel, a fizikai munka a megalázottsággal és a szegénység gát? lesz, hogy megismerhesd a világot...”.

Szudy Nándor 1952. április 5-én, a Békési Református Lelkészi Hivatalból küldött neki levelet. Bevezető soraiban Szabó Gyula egy levelezőlapjára reagál, amelyet Gyulán kapott meg – véletlenül! „...rájöttem, hogy egyszerűen ráhibáztál, eltévesztetted a címet...” „Látod testvércém a szeretet még a tévedésben is eléri a célját... Egyébként az öröm mellett mindig szívfájdalom is a soraidat olvasni. Amit az ember néha könnyebben elviselne, az, hogy messzire szakadtunk egymástól, ilyenkor nagyon kínzóvá válik. Úgy szeretném látni a képeidet, dús erős fájdalmas színeidet, az ultramarinokat és karminokat és a többi lángolást. Aztán együtt lenni, sokat, nagyon sokat beszélgetni... Milyen rettentő, hogy mindez lehetetlen és a bizonytalan jövő ködébe vész. Gyulukám édes, próbálg meg útlevelet kapni és valami festő ürüggyel, hivatalos kapcsolatok stb., gyere át a nyáron és gyere le hozzánk. Meglátod, milyen boldogok lesziünk a Kőrös parti dzsungelében. Lehívom Tecsokat is és megismételjük az 1946-os Tahiti regényünket, vagy inkább igazi életünket. A csónakom, vagy ahogy itt mondják, a hajóm hófehérre festve, piros vízvonallal ott himbálódzik a vízparti házunk alatt, a kisebbik Fehér Kőrösön és »tahiti« a neve... A vízparton, a kertünkben egy valódi, ujjnyi vastag alföldi nádból épült bennszülött gunyhó áll vízhatlanul és az óceániai bennszülöttek stílusában, ezen a nyáron idOLOkat is akarok faragni és festeni rá... Mindez vár Téged...”.

S végül még egy levélrészlet Szabó Gyula időponttal el nem látott levelének piszkozatából: „Lelkes, szép leveledre annak idején, szívbéli fájdalomtól, bizony nem tudtam írni. Te bizonyára tudod, a friss nyitású sebeket kötözni kell és nem nyitogatni, hogy el ne vérezzék a megsebzett. S úgy vagyok, mindig sebet kapsz, ha embereim írnak az elérhetlenségéből, az egyedüliségből az egyedüliségbe is. Mert jaj nagyon érzők vagyunk mink, emberek... Ó, Nándikám, be tud fájni, hogy a Kőrösökön süt a Nap, bólogatnak a parti fák..., hogy látom kis vitorlásotokat a »Tahiti«...”

A szerelem pedig még jobban fáj. Írásaiban, verseiben számos leány, kibontakozó, vagy éppen ki nem bontakozó vágy, elfogadás és elutasítás jelenik meg. Közülük sajátos helyet foglal el „Ellus”, aki elfogultan szerette őt, s vágyakozott utána. Kapcsolatuk már az 1920-as években kialakult, 1927-ből megmaradtak a hozzá írt versei és levelei Losoncról, majd Cseberekéről (Álmodás). Ellus számos alkalommal önzetlenül segíti. Munkát biztosít számára, pontos naplót vezet minden lépéséről stb. Miután Szabó Gyula megnősült, s a kiválasztott nem ő lett, a neki írt leveleit magához vette... Többször próbálkozott öngyilkossággal. Egyik alkalommal Szabó sírjáról vitték el a mentők... Az alábbi két levélrészlet részben erre is magyarázatot ad.

Szabó Gyula 1946-ban Prágában tartózkodik. Októberben kap egy levelet ill. csomagot Ellustól, melynek tartalmát nem ismerjük, a válaszból azonban következtethetünk rá³⁴:

„Ma kaptam egy csomagot Magától és kínomba jó meleg érzések szálltak. Otthoni jó melegek. Úgy meg voltam hatva, mint egy kis gyerek. – És kibontottam a csomagot... s Maga ökölrel belevág az arcomba. Jól? Nem Ellus! Kínjaim? Beharaptam fogaim közé és én, a régi Gyula, megköszönöm, hogy üt. – Ó, Ellus, de még meg kell esküdnöm, hogy bírjam harcomat könny nélkül. Csak üssön, Ellus! Üssön! Fájóbban engem úgy sem üthet senki! És hogy el kell készülnöm az ütésekre. Üssön, Ellus! Üssön! Ó, zúzza szét emlékeimet, hogy fájjanak! Üssön! Üssön! ...hogy én, a régi Gyula, kezeit csókolhassam.

Üssön! Üssön!, ha ez magának elégtétel és ne tűnődjön néha, hogy az valakinek fáj. Aki szerette magát. Aki sokszor tért meg magához sírva. De Maga egyszer sem ő hozzá. ?Nem

szép emberi könnyeim? Bár magának is? voltak volna bocsájtó könnyei és ma ökölbe szorított keze amivel üt.

Én megsértettem Magát, Ellus, szép emlékeimmel. Ó, ökölbe szorított kezét is áldom.

Ó, én nem vagyok olyan erős, mint Maga, hogy ütni tudjak.

Mi jöhet még amit ki kell még ó bírnom nekem?..."

Majd tíz évvel később íródott az alábbi levél, amelyben Ellus azt jelzi számára, hogy kórházba kell vonulnia kivizsgálásra³⁵: „Ha úgy adódik, hogy ott kell meghalnom, temessenek el egy pozsonyi csendes temető még csendesebb kúriájában... Én nem érdemeltem ki 32 évig sem a Szabó nevet, de ha jön a másik, aki helyembe lép, jusson néha eszébe, hogy az sem lesz jobb... és az sokszor jusson eszébe, hogy nem érdemeltem meg a sokszor »ide-oda hajló« bánatot és a fájó a sok hulló könnyem... Ne feledje, hogy volt egy Ellus, aki Magát nagyon szerette, és bocsássa meg ha emberi gyengeségből megbántottam. Akkor talán, ha Pozsonyba jár, tesz a síromra egy szál virágot is...”.

Életének krédója, összefoglalója is lehetne az a levélrészlet, amelyet „Kari”-nak címzett 1970 novemberében³⁶: „Hogy ott, ahol honunkban nem vagyunk, nem lehetünk itthon. – Ezt nem panaszként írom. Az egyes embernek nincs joga panaszra, ha milliók osztoznak sorsában.

Dolgozni kell rendületlenül és becsületesen az emberebb világért, még akkor is, ha tudjuk, hogy sohasem jön, ill. nem jöhet el.

Ez nem idealizmus, Karin! Ez az egyetlen »való tény«! S azt hiszem az egyetlen lehetőség is, mely megélheti, vagy legalább meghosszabbíthatja emberségünket az »elembertelenedőkkel« szemben...”.

Jegyzetek:

¹ Új csillag a magyar piktura egén... Losonci Hírlap, 1936. április 12.

² Ma a Nógrádi Múzeum és Galéria része.

³ Új csillag a magyar piktura egén... Losonci Hírlap, 1936. április 12.

⁴ Kézzel írt önéletrajz. (Szabó Gyula hagyatéka)

⁵ Négy oldalas kézirat. (Szabó Gyula hagyatéka)

⁶ Kézzel írt önéletrajz. (Szabó Gyula hagyatéka)

⁷ A Városi Tanács a tervezett kiállítás költségeihez járult hozzá „segély fejében”. Rada mesta Lučenca – Lučenec város tanácsa č. 2252/1938. Besztercebányai Levéltár Losonci Kirendeltsége.

⁸ Losonc Magyarországhoz csatolása a Bécsi döntés értelmében – 1938. novemberében.

⁹ Gyurkovits Ferencről van szó, akitől a Városi Tanács a „ő Főméltóságú Kormányzó úr arcképét rendelte meg 800 P honoráriumért”.

¹⁰ Szabó Gyula a losonci Városi Tanácshoz írt levele. Besztercebányai Levéltár Losonci Kirendeltsége.

¹¹ A Városi Tanács Szabó Gyulának is elküldött 2252/1939. sz., 1939. március 31-i határozata. Besztercebányai Levéltár Losonci Kirendeltsége.

Híres a magyarban
Bismarck német csejésem
dióhéjok tömött kegyésem
Tíz állor poszta magamban.
S híres a magyarban!
Nem az úban aki yenti.
+ hangját jusza mid' areseti.
Magyarban: aki hallgat.
Fajta szual, pipászir, köp, ballay.
Nem mentében, amittollban.
Nem a négybörös kintóban.
Affalyában: a keves szibban.
+ mibben a magyar só van.
Mokány fejben, kesera bajban.
Aki ott van minden bajban.
Kis veserül minden alá.
Vallom azt a magyarágot.
Nem az úban, kin mané
visszamer a rüvel laltza.
Aki vendületlen nő vikerba, nyab
híres ebbe a magyarba.
Kérel elypontró is magyaraltat
Kérel alovitáfizma nekter
Tízegon unalmul, qjéne posce
Híres ebbe a magyarba.

- ¹² A társaság tervezett megalakulásáról a *Losonci Hírlap* 1940. május 19-i száma számolt be. Az alakuló ülés előkészítésére a losonci gimnázium 350. évfordulója alkalmából megrendezett értekezleten került sor a Városháza nagytermében. A megjelentek között ott volt Bodor Aladár, Darvas János. Dr. Sipos Lajos, a gimnázium igazgatója dr. Vitéz Bodor Aladárt ajánlotta az elnöki tisztségre, aki azt el is fogadta. Az alapszabályok átvizsgálására és az alakuló közgyűlés megtartására szervező bizottságot hoztak létre, amelynek elnökévé dr. Sipos Lajost választották meg. Az alakuló ülésre július 2-án került sor. Az alapszabályok megtárgyalása után választották meg ideiglenes tisztikarát. Elnök: dr. Bodor Aladár író, a Petőfi Társaság elnöke. Ügyvezető titkár: dr. Sipos Lajos, a gimnázium igazgatója. Alelnök: Kövy Árpád református lelkész. Főtitkár: Timschmidt Ernő, a süketnéma intézet igazgatója. Titkár: Cseh Lajos művész, polgári iskolai tanár. Pénztáros: Frenyó Győző nyugalmazott igazgató. Ügyész: dr. Nagy Iván ügyvéd. A jegyzői teendőket Scherer Lajos tanár vállalta. A Társaság rendes működő tagjainak számát 30-ban állapította meg. A rendes tagság feltétele volt, hogy évenként köteles volt egy nyilvános előadást, értekezést vagy felolvasást tartani vagy egy nagyobb dolgozatot bemutatni.
- ¹³ *A nógrádi képzőművészeti kiállítás. Losonci Hírlap*, 1942. június 21.
Losonc a tájfestészet központja. Losonci Hírlap, 1942. június 28.
- ¹⁴ *Losonci művészek sikere. Losonci Hírlap*, 1942. május 3.
- ¹⁵ A Szövetség 1942. április 23-i keltezésű levele. A „Kultuszminiszter” a Szövetséget kérte meg egy művészvonal összeállítására és a leutazás megszervezésére.
- ¹⁶ A Társaság elnökségének felkérése arra, hogy 1941. május 24-én, az Irodalmi est keretében vegye át az erről szóló díszoklevelet. Sipos Lajos ügyvezető elnök, és Timschmidt Ernő főtitkár aláírásával. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ¹⁷ A Társaság meghívója, 1942. augusztus 21., Pálinkás Sándor főtitkár aláírásával és pecsétjével. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ¹⁸ *Szabó Gyula sikere Budapesten. Losonci Hírlap*, 1941. március 2., 4. o.
- ¹⁹ *A Kármán J. Társaság irodalmi estjéről. Losonci Hírlap*, 1943. december 12., 49. sz.
- ²⁰ Sz. Haltenberger Kinga: *Szabó Gyula (1908-1972). Művészettörténeti Értesítő*, 1975/2., 139. o.
- ²¹ Veneny Lajos Szabó Gyula egyetlen mecénása.
- ²² *Tanár Úr...* Losonc, 1952. 9. 21-ével keltezett levél. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ²³ Szabó Gyula hagyatéka.
- ²⁴ 1960. március 19-én keletkezett levél. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ²⁵ A Csemadok Losonci Járási Vezetősége mellett működő irodalmi kör kiadványa.
- ²⁶ Korunk Ifjúsági Klub krónikája.
- ²⁷ Az 1967-es Madách napok meghívója.
- ²⁸ Kiállítási megnyitó kézírata. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ²⁹ Szanyi József levele. Kvetnica pri Poprade, 1965. 7. 1. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ³⁰ Kassán, 1966. május 15-én írt levél. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ³¹ Varga Ervin az iskola tanítója, aki élénk közéleti tevékenységet folytatott. Ebben szoros kapcsolatot tartott fenn Szabó Gyulával is. 1968-as tevékenysége miatt eltávolították az iskolából.
- ³² Iskolai krónika, valamint Szabó Béla, akkor igazgató visszaemlékezése.
- ³³ A losonci Magyar Tannyelvű Alapiskola krónikája.
- ³⁴ Sz. Gy. levelének piszkozata. Prága, 1946. X. 25. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ³⁵ 1958. július 12-én keltezett levél. (Szabó Gyula hagyatéka)
- ³⁶ Karinak írt levél piszkozata. Losonc, 1970. 11. 3. (Szabó Gyula hagyatéka)